

IMO-ISHORALARNING LINGVISTIK IFODALARI

Raxmonqulova Maftunaxon Toxirjon qizi
Farg’ona davlat universiteti, tayanch doktoranti
E-mail: maftunaraxmonqulova1997a@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21477744>

Annotatsiya: Ushbu maqola imo-ishoralar atamasining ma’nosi, ularning kommunikatsiya jarayonidagi ahamiyati va lingvistik ifodalari haqida batafsil ma’lumot berilgan. Shuningdek, imo-ishoralarning turli madaniyatlarda qanday farqlanishi va qo’llanishi ham ko’rib chiqiladi. Maqola lingvistik tadqiqotlar uchun qimmatli manba bo’lib xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: imo- ishoralar, emotsional kommunikatsiya, lingvistik ifoda, vizual kommunikatsiya, madaniy kontekst

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ВЫРАЖЕНИЯ ЖЕСТОВ

Аннотация: В данной статье подробно рассматривается значение термина «жесты», их важность в процессе коммуникации и лингвистические проявления. Также обсуждается, как жесты различаются и применяются в различных культурах. Статья служит ценным источником для лингвистических исследований.

Ключевые слова: жесты, эмоциональная коммуникация, лингвистическое выражение, визуальная коммуникация, культурный контекст

LINGUISTIC EXPRESSIONS OF SIGNS

Annotation: This article provides detailed information about the meaning of the term "gestures," their significance in the communication process, and their linguistic expressions. It also examines how gestures vary and are used across different cultures. The article serves as a valuable resource for linguistic research.

Keywords: non-verbal communication, emotional communication, linguistic expression, visual communication, cultural context

KIRISH

"Ishoralar" atamasi ko’pincha biror narsaning yoki hodisaning belgilari, alomatlari yoki ko’rsatkichlarini anglatadi. Masalan, psixologiyada shaxsning ruhiy holatini yoki xatti-harakatlarini tushunish uchun ishlatiladigan ishoralar mavjud. Ishoralar, shuningdek, iqtisodiyotda yoki biznesda bozorning o’zgarishi, talab va taklifni ko’rsatadigan belgilar sifatida ham qo’llanishi mumkin.

Kommunikatsiya jarayonida imo- ishoralarni qo’llash deganda odamlar o’rtasida muloqotda so’zlardan tashqari ishlatiladigan belgilar, harakatlar, va qo’l ishoralari tushuniladi. Bu imo-ishoralar orqali fikrlarni, his-tuyg’ularni yoki ma’nolarni ifodalash mumkin. Misol uchun, boshni qimirlatish "ha" yoki qo’lni silkish "yo’q" degan ma’noni anglatadi. Imo-ishoralar ko’pincha madaniyatga qarab farq qiladi va ularning ma’nosi kontekstga bog’liq bo’ladi. Shuningdek, imo-ishoralar ba’zida so’zlar bilan birga ishlatiladi yoki ularsiz ham tuzilishi mumkin.

ADABIYOT TAHLILLARI VA METODLARI

Kommunikatsiya jarayonidagi imo-ishoralarni birinchi bo’lib tatqiq qilgan olimlardan biri Charles Sanders Peirce hisoblanadi. U semiotika (belgilar haqidagi fan) asoschisi sifatida tanilgan va imo-ishoralar, belgilar va ularning ma’nolarini o’rganishga katta hissa qo’shgan. Shuningdek, Peirce o’z tadqiqotlarida belgilarni uchta asosiy turga ajratdi: ikonlar, indekslar va simvollar. Bu tushunchalar kommunikatsiya jarayonini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Bundan tashqari, so’zlashuv jarayonidagi imo-ishoralarni o’rganish bilan yana bir nechta olimlar shug’ullangan. Misol uchun, bunga Charles Darvinni misol qilish mumkin. U insonning nonverbal kommunikatsiyasini, xususan, imo-ishoralarni o’rganishga katta hissa qo’shgan. Charles Darvinning "Turlarning kelib chiqishi" (The Origin of Species) asarida imo-ishoralar haqida to’g’ridan-to’g’ri ma’lumotlar ko’p emas, chunki asar asosan evolyutsiya va tabiiy tanlov nazariyasiga bag’ishlangan. Biroq, Darvin o’zining ilmiy ishlarida hayvonlarning ijtimoiy xulq-atvori, shu jumladan, imo-ishora va kommunikatsiya usullari haqida fikr yuritgan. Darvinning "Emotions in Man and Animals" (Inson va Hayvonlarda His-tuyg’ular) nomli asarida esa imo-ishoralar, xususan, his-tuyg’ularni ifodalashdagi rolini ko’rib chiqadi. Bu asarda u hayvonlar va insonlar o’rtasidagi his-tuyg’u ifodalarini taqqoslaydi va imo-ishoralar orqali qanday qilib muloqot qilish mumkinligini tadqiq etadi. Keyingi olim bu - Paul Ekman. U yuz ifodalari va imo-ishoralarning emotsional kommunikatsiyadagi rolini o’rgangan. Uning ishlarida "yuz ifodalari" va "emotsiyalar" o’rtasidagi bog’liqlik tahlil qilingan. Paul Ekman "yuz ifodalari" va "emotsiyalar" o’rtasidagi bog’liqlikni "Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life" (2003) asarida batafsil tahlil qilgan. Ushbu asarda u yuz ifodalari orqali emotsiyalarni qanday aniqlash va tushunish mumkinligini o’rganadi, shuningdek, emotsiyalarning insonlararo muloqotdagi ahamiyatini ta’kidlaydi. Ekmanning ishlariga ko’ra, yuz ifodalari turli xil emotsiyalarni aks ettiradi va bu emotsiyalar global darajada bir xil bo’lishi mumkin. Yana bir olim borayotgan- Rey Bordvisel. U kinesika sohasida muhim ishlarni amalga oshirgan olimlardan biri bo’lib, u imo-ishoralarni tushunishga qaratilgan ko’plab tadqiqotlar o’tkazdi. Bundan tashqari, Erving Goffman - Ijtimoiy interaktsiyalarning nonverbal jihatlarini o’rganib, imo-ishoralarning ijtimoiy kontekstda qanday ishlashini ko’rib chiqqan. Erving Goffman "The Presentation of Self in Everyday Life" (1961) asarida imo-ishoralar, shuningdek, insonlararo muloqot va ijtimoiy interaktsiyalar to’g’risida muhim fikrlarni bayon etadi. Ushbu asarda Goffman, insonlarning o’zlarini qanday taqdim etishlari va ijtimoiy vaziyatlarda qanday rol o’ynashlarini tahlil qiladi. Imo-ishoralar va non-verbal kommunikatsiya uning tadqiqotida muhim rol o’ynaydi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Imo- ishoralarning lingvistik ifodalari — bu odamlar o’rtasida aloqa qilishda qo’llaniladigan belgi yoki imo-ishoralar tizimidir. Bu tizim, asosan, eshitish qobiliyati cheklangan insonlar uchun muloqot vositasi sifatida ishlatiladi. Imo-ishoralar turli tillarda va madaniyatlarda farq qiladi, ammo ularning asosiy maqsadi fikrlarni, his-tuyg’ularni va g’oyalarni izhor etishdir. Imo-ishoralar quyidagi asosiy jihatlariga ega:

1. Vizual kommunikatsiyada ishoralar muhim rol o’ynaydi. Imo- ishoralar ko’z bilan ko’rish orqali amalga oshiriladi, bu esa ularni eshitish qobiliyati cheklangan insonlar uchun juda muhim qiladi. Imo- ishoralar vizual kommunikatsiyada muhim rol o’ynaydi. Ular insonlar o’rtasidagi muloqotni yanada boyitadi va tushunishni oshiradi. Quyida imo-ishoralarning vizual kommunikatsiyadagi o’rni haqida bir necha jihatlarini keltirib o’taman:

a) Emotsional ifoda: Imo-ishoralar, ya’ni mimikalar va tana harakatlari hissiyotlarni ifodalashda juda muhimdir. Ular soʻzlar bilan aytilmagan his-tuygʻularni koʻrsatishga yordam beradi, masalan, quvonch, gʻazab yoki hayajon. b) Ular tushunishni osonlashtiradi. Imo-ishoralar muloqot jarayonida ma’noni aniqlashtiradi. Masalan, biror narsani tushuntirayotganingizda qoʻl harakatlari qoʻshilsa, bu tinglovchilarga maqsadingizni yaxshiroq anglashlariga yordam beradi. c) Ijtimoiy aloqalarda ham muhim ahamiyatga ega. Imo-ishoralar ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ular odamlarning bir-biri bilan boʻlgan munosabatlarini yaxshilaydi va ijtimoiy kontekstda muloqotni qulaylashtiradi. d) Imo-ishoralarda madaniy farqlar mavjud. Har bir madaniyatda imo ishoralarining ma’nosi va qabul qilinishi farq qiladi. Buni hisobga olish zarur, chunki notoʻgʻri talqin qilish xatoliklarga olib kelishi mumkin. Hozirgi kunda video chaqiruvlar va boshqa vizual aloqa vositalari orqali imo ishoralari yanada dolzarb boʻlib bormoqda. Ushbu platformalarda odamlarning yuz ifodasi va harakatlari koʻrinadi, bu esa muloqotni yanada samarali qiladi.

2. Grammatika va sintaksisda imo ishoralarning oʻrni. Imo-ishoralarda ham oʻz grammatika va sintaksis qoidalari mavjud. Bu ularning mantiqiy tuzilishi va ifoda qilish imkoniyatlarini oshiradi. Grammatika va sintaksisda Imo-ishoralar (ya’ni, tilning nozik jihatlari va tushunish uchun qoʻllaniladigan belgilar) muhim ahamiyatga ega. Imo-ishoralar, asosan, matnning tuzilishi, ma’nosi va uslubi haqida qoʻshimcha ma’lumot beradi. Togʻri imlo: Soʻzlarning toʻgʻri yozilishi va ularning bir-biri bilan qanday bogʻlanishi. Tirishish belgilar: Qator ichida yoki gapda qaysi soʻzlar bir-biriga bogʻlanganini koʻrsatadi. Masalan, "va", "yoki", "lekin" kabi bogʻlovchilar, nuqta (.), vergul (,), nuqtali vergul (;), va boshqa belgilardan foydalanish orqali gapni boʻlish yoki pauza qilish mumkin. Qavslar () yoki qavs ichida berilgan ma’lumotlar asosiy fikrni kengaytiradi yoki izohlaydi.

3. Madaniy kontekstda ham ishoralarning oʻz oʻrni mavjud. Har bir til yoki madaniyatda Imo-ishoralar tizimi oʻziga xos boʻlishi mumkin. Misol uchun, bir mamlakatda ishlatiladigan imo-shoralar boshqa mamlakatda tushunilmasligi mumkin.

Imo-ishoralar madaniy kontekstda juda muhim. Har bir madaniyatda imo-ishoralar turlicha ma’noga ega boʻlishi mumkin. Masalan, ba’zi madaniyatlarda qoʻlni yuqoriga koʻtarish "salom" yoki "e’tibor bering" degan ma’noni anglatadi, lekin boshqa joylarda bu ishni qilayotgan odamning xohishi yoki tasavvurini bildiradi. Yana bir misol: Yuz ifodalari ham turli madaniyatlarda turlicha talqin qilinadi. Masalan, tabassum qilish ba’zi joylarda doʻstona munosabatni, boshqalarda esa beparvolik yoki qiziqmaslikni anglatadi. Qoʻl siqish odatda salomlashish va yaqinlik belgisidir, lekin ayrim madaniyatlarda bu harakat juda rasmiy boʻlishi yoki shaxsiy chegaralarni buzish deb qabul qilinishi mumkin.

4. Emotsiyalarni ifodalashda ham ishoralar muhim rol oʻynaydi. Imo-ishoralar nafaqat ma’lumot uzatish, balki his-tuygʻularni ham ifodalashda yordam beradi. Masalan, yuz ifodalari va qoʻl harakatlari orqali odamning kayfiyatini yoki hissiyotlarini anglash mumkin. Imo-ishoralar orqali turli emotsiyalarni ifodalash mumkin. Misol uchun, kulish yoki quvonchli imo-ijora (masalan, qoʻllarni yuqoriga koʻtarish) baxtni ifodalaydi. Yoki qoʻlni qattiq siqish, yuzning qattiqlashishi yoki qattiq qarash gʻazabni ifodalaydi.

Boshni bir oz egish yoki koʻzlarni keng ochish qiziqishni ifodalaydi. Yuzda hayrat ifodasi, koʻzlarni keng ochib qarash hayratni ifodalaydi. Imo-ishoralar insonlar oʻrtasidagi aloqa jarayonini boyitadi va koʻp hollarda aniqroq va samaraliroq muloqotni ta’minlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, imo-ishoralar kommunikatsiya jarayonida muhim rol o'ynaydi, chunki ular so'zsiz axborot uzatish va his-tuyg'ularni ifodalash imkonini beradi. Ushbu atamalar, insonlar o'rtasidagi muloqotda tushunishni oshirish va ma'lumotlarni to'g'ri qabul qilish uchun zarurdir. Lingvistik ifodalar esa imo-ishoralarni yanada boyitadi va ularning ma'nosini chuqurlashtiradi. Shunday qilib, imo-ishoralar tilshunoslikda alohida o'rin tutadi, chunki ular kommunikativ jarayonni yanada samarali va rang-barang qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizov, M. (2015). "Lingvistik imo-ishoralar: nazariya va amaliyot". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
2. Isroilova, F. (2018). "Kommunikatsiya jarayonida imo-ishoralarning roli". Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
3. Mirzaev, A. (2012). "Imo-ishoralarning psixolingvistik jihatlari". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
4. Rahmatova, N. (2020). "Til va madaniyat: imo-ishoralar orqali muloqot". Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
5. Tashkentov, S. (2016). "Imo-ishoralar tili va uning o'zbek tilidagi o'rni". Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.